

Спогади колишньої малолітньої ув'язненої Брацлавського і Печерського фашистських концтаборів

Я, Мажбиц Євгенія Зюзівна (Спектор), народилася 17 вересня 1934 року в м. Брацлаві, Немирівського району, Вінницької області в сім'ї робітників.

В нашій сім'ї було вісім дітей: самий старший брат – 1932 р.н, самий молодший – 1950 року. Брати 1937 р., 1938 р., 1941 р. народження сестри – 1943 р.н.(народилася 18 березня в таборі), 1945 р.н. До війни ми жили дуже добре і щасливо. Батько працював, мати займалася господарством і вихованням дітей.

Дуже добре пам'ятаю самий страшний день 22 червня 1941 року. Я зі старшим братом прибігли додому поїсти із скелі, де ми кожного дня гралися у „війну”, хоча нам і суворо забороняли. Старі люди говорили: „Ці чорти награвють війну”. Нас карали, але ми все рівно гралися.

І ось бачимо люди стоять біля репродукторів і плачуть, слухаючи голос Левітана. Буквально через кілька днів батько йде на фронт, він був 1905 року народження. Пам'ятаю важкі хвилини прощання у дворі біля хвіртки. Але до вечора батько повернувся із станції Кароліна, так як їх мали відправити на добу пізніше.

Мати залишилася одна з маленькими дітьми, при цьому вагітна, на останніх днях, народила в липні 1941 року (дати точно не пам'ятаю). Батьки мого батька встигли евакуюватися, а матеріні батьки залишилися біля нас.

Через тиждень в місто увійшли німці, почалися бомбардування. Ми всі – сусіди, родичі ховаємося в нашому погребі, біля дому. Погріб був великий, так як був недавно збудований. В погребі було дуже багато дітей. Одного разу я вийшла на вулицю. Коли вийшла на вулицю, стало дуже страшно, свистіли кулі, рвалися снаряди. Я знала де лежить ключ від нашого будинку. Зайшла в будинок, зняла з себе плаття, так як воно дуже пахло „погребом”. На вулиці було дуже жарко, я залишилася в трусах і майці. Дістала від шафи ключ, взяла нові черевики, які батько привіз з фінської війни для старшого брата. На нього вони були маленькі, а на мене великі. Я швидко прив'язала шнурки до черевиків, поклала туди сухарів та коржиків, які мати встигла приготувати. Це були останні сухарі до кінця війни. Мати більше не готувала. Я пішла в місто. Страшно стріляли і вже рухалися німецькі колони. Недалеко від кінотеатру була бібліотека. Там вже були вибиті вікна, на вулиці валялися портрети Сталіна і різні книги.

На тротуарах лежали мертві люди, коти, собаки. Я почала збирати портрети Сталіна, набрала їх повну майку і дуже плакала.

Через дорогу стояв будинок, де жили батьки моєї матері. Будинок був закритий, так як всі знаходилися в нашому погребі. Мені було дуже страшно. Я ховалася в палісаднику під кожною лавкою. У моєї бабусі був дуже красивий дворик. Завжди на суботу палісадник посипався пісочком, де літніми вечорами ми завжди пили чай, але нікого не було зараз. Мені від цього стало страшно і я пішла далі шукати своїх родичів. Всі ховалися і квартири були закриті. Я поверталася назад, мене побачили дві дівчини-сестри. На них говорили „старі діви”. Вони мене захватили в свій дім і по черзі ховали під свої спідниці. Пізніше їх по-звірячому замучили німці. Коли я в них почала плакати, захотіла додому, вони не могли витримати моїх сліз і вирішили відвести мене додому. По дорозі, проходячи повз будинок дідуся, ми почули голоси людей, в погребі ховалися люди. Всі, хто ховався в нашому погребі, перейшли сюди, бо німці їх вигнали.

Почалися самі страшні дні. Сусідів стариків через тиждень вбили німці, собаки тягали їхні тіла. Прізвище сусідів Капарник, дуже красиві старики. Вони надіялися, що німці такий народ, який не повинен вбивати і війна довго не протягнеться. Але все вийшло навпаки. В липні місяці 1941 року мама народила брата, назвали його Саша. В такому важкому житті по єврейському звичаю йому необхідно було зробити обрізання. Провів цю операцію рабин Рабинович, а допомагала йому фельдшер-акушерка Геня. (Рабин Рабинович Мойше пройшов важкий Брацлавсько-Печерський

концтабір і вижив. Помер він через багато років після війни. В таборі у нього померла дружина, по-звірячому замучений молодший син Гедадь, два сини загинули на фронті). Під час обрізання до нас в будинок зайшли есесівці з собаками, вони зупинилися біля дверей і звеліли продовжити операцію. Акушерка Геня прожила з нами ще один тиждень, нас німці не чіпали, так як їм дуже сподобалася ця операція, яка була зроблена дуже просто і швидко. Пізніше німці дуже по-звірячому замучили Геню, вбили жінку, яка дуже любила життя і була однією з кращих акушерок в Брацлаві.

Дуже страшно згадувати наших радянських полонених: замучені, голодні, майже роздягнуті догола, розміщені вони були в Брацлавській тюрмі і в середній школі.

На початку війни, коли наступали німці, на дорозі по вулиці Леніна було багато мертвих тіл, але де вони були похоронені я до цих пір не можу собі уявити. Роль замучених полонених не зможе описати жоден письменник і не зможе зіграти жоден актор.

В жовтні 1941 р. ми перебували в гетто, жили в будинку Кельменсонів. Вони прийняли нас, адже ми були їх родичами. Гетто було тоді ще велике, так як було багато євреїв з Польщі, Румунії, Чернівецької області. Дорога на Умань була перекрита і всіх зігнали в Брацлавське гетто. У нас не було їжі, голод і холод...Одного разу мама добралася до нашого дому, на шляху її зустріла дружина директора пивзаводу, по національності вона була німкеня. Жили вони на території пивзаводу, до війни були дуже добрими сусідами. Вона взяла ланцюг від собаки і побила маму до втрати свідомості. Отямившись мама все таки набрала біля дому мороженої картоплі і повернулася в гетто. Пізніше нас поселили біля тюрми в будинку Баховського, так як майже всі були вигнані в Печерський концтабір „Мертва петля”, який знаходився в будинку Брацлавського бухгалтерського технікуму і в Чернишевській семирічній школі. Військовополонені знаходилися в Брацлавській тюрмі і в середній школі № 1.

В гетто нам раз на тиждень дозволялося виходити на пошуки їжі и приносити воду. По воду ми ходили ланцюжком, на нас часто нападали наші ж однолітки і знбущалися як могли, а після війни ми всі ходили в одну школу. Хоч вони і стали лікарями, вийшли в люди, але все рівно забути це неможливо. Тоді я була дуже безсила і не могла сама принести води, мені допомагав Мозя Кельменсен, він ніс свої два відра на коромислі і ще в руках мое відро.

Гетто біля тюрми складалося з 15 будинків, решта будинків були зруйновані німцями і своїми людьми. В гетто ми жили всі дуже дружно. Нам всю війну допомагала сім'я Манелісів, які не залишили нас і після війни, поки не повернувся з війни наш батько.

Одного разу німці підігнали до табору машину і загрузили її полоненими з табору, який знаходився в Чернишевській семирічній школі. З гетто в машину попали тільки троє – це я і мої два братики. Нас повезли в бік села Семенки, де всіх полонених закопали заживо в ями. Але нас, мене і братів, привезли назад. Через багато років я взнала, що нас викупила у німців сім'я Манелісів.

Манеліси, поки знаходилися в гетто, збирали їжу у жителів Брацлава, хто що міг принести – сухарі, хліб з кукурудзяної і горохової муки і передавали в Брацлавський і Печерський концтабори. У Манелісів була бабуса Манеліс – Ткач Вітя, вона була дуже набожною, доброю жінкою. Вона мене заставляла носити корзинку з сухарями і кидати сухарі полоненим солдатам, які працювали на будівництві доріг на Семенки і Тульчин, мостили дорогу камінням.

Недалеко від гетто знаходилася німецька комендатура і кухня. Їхню кухню обслуговувала молодь, яку приганяли з Брацлавського табору. Вони рубали дрова, носили воду, чистили картоплю, прибирали приміщення. Хлопців було дуже багато, серед них була одна дівчина. Вони були чи то польськими, чи то румунськими євреями, вони добре володіли німецькою і англійською мовами, тому їх німці тримали в себе на роботі. Їм було від 14 до 18 років. Ці хлопці займалися партизанською діяльністю, вони доручали моїм молодшим братам доставлять невеликі пакети, записки, невеликі

клаптики паперу з замітками у визначені місця, під камені. Мені такі доручення не давали, так як я була помітною дівчинкою і могла все зіпсувати а на них маленьких ніхто не звертав уваги. Пізніше цих хлопців по звірячому розстріляли в Грененському лісі. Так як ліс нічого не може розповісти – нам подробиці невідомі. Після визволення їх тіла були перехоронені на Брацлавському єврейському кладовищі. Через багато років їм поставили пам'ятник, кошти на спорудження пам'ятника були дані Мірошником Олександром, євреєм, вихідцем з Польщі.

В 1942 році мій батько повернувся з полону, перших два місяці його ховали сусіди Супруновичі. А коли він не міг уже там перебувати, батько прийшов в гетто. Всі жителі гетто боялися, що із-за нього всіх розстріляють. Він пішов в комендатуру і сказав, що він полонений. Його побили до напівсмерті і кинули в табір. Через два дні батька повели на роботу, а потім забрали в комендатуру і хотіли стратити. Він просив, що якщо будуть вбивати, хай уб'є німець, а не свій. Німці ніяк не могли зрозуміти його прохання. Його знову побили, всипали не 25, а 50 нагайок, облили водою і він вижив. Коли його спитали – чому він просив, щоб били німці, він відповів, що німці не так сильно б'ють, як свої поліцаї. Батька хотіли ще розстріляти за те, що в сім'ї були комуністи, але залишили живим, так як він був хорошим спеціалістом.

В лютому місяці, коли лід на річці самий товстий, моїх дідуся і бабусю забрали з гетто і помістили в Брацлавську тюрму. З гетто зігнали багато людей начебто для переміщення в Печерський концтабір, але люди знаходилися в тюрмі тиждень. Один раз в день їм дозволялося приносити кип'яток. В один з таких днів мама принесла кип'яток, але в тюрмі вже нікого не було. Сказали, що їх всіх погнали в концтабір. Ввечері прийшов поліцай в гетто, житель села Пархиловка, і розповів мамі, як він вбивав людей. Полонених, в тому числі і моїх бабусю і дідуся. Привезли їх на річку Південний Буг недалеко від Брацлавського пивзаводу. Полонені самі вирубали ополонки, потім німці і поліцаї всіх роздягнули наголо. Першими вбили моїх діда і бабусю, які попросили, щоб їх вбили одночасно однією кулею. Потім їх кинули в ополонку. Слідуючою жертвою була невістка мотузника, далі жінка Леви Грановського з малим грудним дитям. Штиком відірвали дитину, якого вона міцно притискала до грудей і кинули на лід. Дитина довго лежала на льоду, а матір вбили і кинули в ополонку. Я не пишу всіх прізвищ, тому що їх було багато, я була дитиною і не пам'ятала всіх.

На початку війни поліцай, який приходив до мами, обіцяв зберегти життя моїм бабусі і дідуся. Він говорив їм: „Ви не бійтеся, я заберу вас до себе і вам ніхто нічого не зробить”.

Одного разу нас з гетто построїли в колону і всіх жителів гетто і полонених таборів погнали в Печерський концтабір. Хто не міг іти, того відразу розстрілювали. Ми, діти, старалися йти спереду колони, так як якщо почнуть ззаду стріляти, то ми могли б вилізти з-під кучі мертвих тіл, які будуть на нас падати. Нашу сім'ю повернули в гетто, де ми були одні. Через тиждень нас знову уже на підводі вивозять в Печеру, де ми пробули біля місяця, в підвалі Печерського концтабору. І буквально через місяць нас люди з сіл Бортники, Вишківці чи Паланка, я точно не пам'ятаю, пам'ятаю тільки прізвище Рябошапка, перевозять в Брацлавський концтабір, де нас і застав день визволення. Табір був визволений німцем, дуже хорошою людиною, діти називали його „дядьком Фріцем”, який попередив в'язнів, про те, що вже знята охорона табору, а через годину буде каральний загін есесівців. На протязі цієї години хто як міг спасався і старики, і жінки, і діти. Це відбулося на Стрітення 1944 року.

В таборі ми перебували на першому поверсі, зліва друга чи третя кімната під сходами на другий поверх. У дворі технікуму, де розміщувався табір, стояла мармурова статуя лева – тут страчували дітей. В таборі ми харчувалися юшкою якою-небудь і давали хліб з тирси і горохової муки, ранком і ввечері тільки – кип'яток. Табір був обнесений колючим дротом висотою більше 2-х метрів, вийти з табору не міг ніхто. Але одного разу мене з табору, яким вітром – не знаю, забрала сусідка тітка Нюся Пясецька, і відвела до сусідів Супрунович, так як у неї не було дівчаток і вона боялася тримати мене в себе, потім вона забрала ще двох моїх братів і вони в неї прожили два

тижні. Німці якимось чином взнали, що у неї єврейські діти і вона мене і братів, вірніше її покійна мати, відвели знову в табір, але як вони це робили до цих пір невідомо, тому що в табір неможливо було ні пройти, ні вийти.

В таборі було дуже страшно, тому що живі і мертві лежали поряд і на полу, і на нарах. Нас розмістив у себе на нарах Давид Мотузник, він нас як міг грів своїм тілом і все просив, молився, щоб ми вижили.

Нам в таборі, хто як міг, допомагали наші сусіди – хто приносив їжу, хто одяг. Це були добрі люди Супруновичі, Островські, Пясецькі, Барановські, Кушнір тьотя Марина, з якими ми до цих пір підтримуємо родинні відносини.

18 березня 1943 року мати народила сестричку, її назвали Естер, в честь єврейського свята Пурім, в честь бабусі, яку по звірячому замучили і кинули в річку. Мати якимось чином, я не пам'ятаю яким, звернулася до румунського священника з проханням про те, щоб її направили народжувати в лікарню. Всі були здивовані, як це мати наважилася піти до священника другої віри. Її дуже добре прийняли і надали допомогу. Вона народила в лікарні, там же їй дали якесь ганчір'я, щоб загорнути дитину. Коли мати лежала в лікарні із табору її відвідала Мучник Гитля, яка принесла трохи супу, на зворотному шляху її німці побили і не було надії на те, що вона виживе. Ця жінка некрасива, вона, як могла, хоча сама була убога до краю, допомагала всім, ділилася останньою крихтою.

З Печерського концтабору в Брацлав брали на роботу в'язнів. Якщо хтось пробував втекти – розстрілювали на місці. Так загинула мати моєї подруги Кабацька Двойра, її вбили і кинули під вбиральню, після війни її тіло перехоронили на єврейське кладовище. В таборі в Печері вона залишила двох дітей - Сіму і Поліну. Після війни вони знаходилися в дитячому будинку, доки не повернувся з фронту батько. Зараз вони проживають в м. Тульчин.

Ще будучи в гетто, а потім і в таборі, нас відвідував німець, який добре відносився до нашої сім'ї. Він приходив вечорами і розповідав про події на фронтах. Ми, маленькі діти, підслуховували ці розмови, хоча ми і не розмовляли німецькою мовою, але все розуміли, так як знали єврейську мову. Потім ми про почуте розповідали старшим і одноліткам. Потім він перестав до нас заходити, так як був запідозрений в доброму відношенні до нас. І все ж з його допомогою нам вдалося врятуватися.

Протягом двох годин з табору вдалося втекти всім. Хто не міг ходити, того тягли по снігу чи льоду, але нікого не залишили без допомоги. Поряд з табором було два села: з одного боку Чернишівка – українське село, з другого – Слобода – руське село. Люди цих сіл дуже добре віднеслися до нас. Не було такого будинку, де б не сховалися люди з табору.

Коли ми тікали батька не було в таборі, він знаходився з другими чоловіками різних національностей в підземеллі, побудованому ще турками, біля єврейського кладовища. Серед тих, що ховалися були Романенко Борис Полікарпович, Сруль і його сини та інші. Ховалися вони тому що їх повинні були вивезти в Німеччину. Перед звільненням Брацлава нашими військами, їм вдалося вирватися зі схованки, яку було виявлено німцями, і переховатися в Шуряньському і Гминенському лісах. Там вони пробули до звільнення міста і потім з нашими військами вони пішли на фронт. До кінця війни батько на фронті був чотири рази поранений і був нагороджений медалями.

Після виходу з воріт табору ми направилися до ближнього села Слобода. Нас було п'ятеро дітей у матері. Мати несла грудну сестричку на руках, а мені прийшлося тягти братика, який народився в 1941 році. Його було дуже важко нести, тому що було слизько, холодно, ми були роздягнуті. Я сказала мамі, що далі не можу іти і мама мені сказала, що залиш його на льоду. Ми пройшли метрів 100-200 і мама повернулася до нас і почала дуже плакати, ридати, ніби з неба щось звалилося, і стала просити, умовляти мене, щоб я його тягла як зможу. Коли я підійшла до нього, я не могла взяти його на руки, так як його ручки примерзли до льоду і коли я спробувала відірвати їх то шкірка ручок залишалася на льоду.

Нам, такій великій сім'ї, ніхто не міг дати притулок. Брали по одній, по дві людини. Таким чином був врятований Петя Розенберг, який залишився сиротою. Його взяла до себе жінка зі Слободи і ще довго після війни рахувала його своїм сином.

Першим, хто взяв трьох братів був дід Тимко з с. Чернишівка. У нього самого загинули на війні сини. Він обігрів, відмив, відгодував їх, і коли брати ожили, почали плакати і проситися до мами. Дід Тимко шукав нас по всьому селу, але ніхто не хотів сказати де ми, бо боялися один одного. Коли він знайшов нас, ми були в Слободі, сховані в однієї жінки, на жаль ім'я я її не пам'ятаю, бо ми пробули в неї недовго. Потім ми попали в сім'ю Ульянових, у яких ми також не могли всі знаходитися і мене забрала Ксенія Іванівна Борисова. Вона мене сховала на печі, ще гірше лахміття на мене одягла. Першим ділом вона мене постригла і зробила вигляд „дурочки”. Вона сама була вчителькою молодших класів і зуміла мене прикрасити як справжню „дурочку”. Коли я лежала на гарячій печі, весь час заходили німці і шукали євреїв, але коли вони заглядали на піч, відразу ж йшли, думаючи, що я хвора дитина. Так вона змогла спасти мене до самого кінця війни. В останні години перед відступом вони змогли виявити обман і хотіли мене вбити. Ксенія Іванівна викупила мене, зарізавши всіх курей і виставивши їм все, що було в домі. Але вони не встигли ні до чого доторкнутися бо в місто ввійшли наші солдати. Вона направила мене додому. Я пішла. Але не знала до якого будинку мені йти. Першим я попала до нашого табору. Всі вікна були розбиті, дроти в деяких місцях були обірвані, приміщення були розрушено. Потім я пішла до свого гетто. В гетто також були розрушено всі будинки, тільки навпроти були відкриті ворота тюрми, де стояла велика шибениця. І мені згадалося, що коли ми жили в гетто, на цій шибениці була повішена парашутистка, яку виявили німці, по звірячому катували і мучили в цій тюрмі.

Потім я пішла до свого рідного дому і застала там наших солдат, мами ще не було. Мене прихистила жінка, яка там жила. Через кілька днів прийшла мама з іншими дітьми. Але мама не зі Слободи прийшла, а недалеко від нас жила сім'я Брановських, у яких вони ховалися останніми днями. Починати господарство прийшлося з нуля і наші сусіди, знайомі допомагали хто чим міг: хто їжею, хто принесе надщерблену чашку, тарілку, хто одяг.

Дуже важко все це згадувати, а тим більше описати.

Мені б хотілося нагадати людям всього світу про ті важкі дні, пережиті нашим поколінням, і просити всіх: бережіть мир – це саме головне в житті, не допустити повторення жахів війни.

Є.З.Спектр

м. Вінниця
вул.9-го січня, 73, кв. 5
тел. 2-37-37

17.06.93

ВОСПОМИНАНИЯ

Бывшей малолетней узницы Брацлавского
и Печорского фашистских концлагерей

Я, Мажбиц Евгения Звезевна /Спектор/ родилась 17 сентября 1934 г. в Брацлаве, Немировского района Винницкой области в семье рабочих, потомственных рабочих.

В нашей семье было восемь детей: самый старший брат 1932 года рождения, самый младший 1950 г., братья 1937 г., 1939 г., 1941 г. рождения, сестры 1943 г. рождения /родилась 18 марта в лагере/, 1945 г., До войны мы жили очень хорошо и счастливо. Отец работал, мать занималась хозяйством и воспитанием детей,

Очень хорошо помню самый страшный день 22 июня 1941 г. Я со старшим братом прибежали домой кушать со скалы, где мы каждый день играли в "войну", хотя нас строго запрещали. Старые люди говорили "эти черти наиграют войну". Нас наказывали, но мы все равно играли. И вот видим люди стоят у репродукторов и плачут, слушая голос Левитана. Буквально через несколько дней отец уходит на фронт, он был 1905 г. рождения. Помню тяжелые минуты прощания во дворе возле капитки. К вечеру отец вернулся со станции Каролина, так как их отправляли на сутки позже. Мать осталась одна с крошечными детьми, при этом беременная последние дни, родила в июле 1941 г. /даты точно не помню/. Родители отца успели эвакуироваться. Мамини родители остались возле нас. Спустя неделю в город вошли немцы, начались бомбежки. Мы все - соседи, родственники прячемся в нашем погребе возле дома. Погреб был большой, так как недавно был выстроен, в погребе было очень много детей. Однажды я вышла на улицу, а когда оказалась на улице стало очень страшно, свистели пули, рвались снаряды. Я знала где лежит ключ от нашего дома. Зашла в дом, сняла с себя платье, т.к. оно очень пахло "погребом". На улице было очень жарко, я осталась в трусах и майке. Достала от шкафа ключ, взяла новые ботинки, которые папа привез с финской войны для старшего брата, на него они были маленькие, а на меня большие. Я быстро перевязала шнурки к ботинкам, положила туда сухарей икоржиков, которые мать успела приготовить. Это были последние сухари до конца войны. Мама больше не готовила. Я пошла в город, страшно стреляли и уже двигались немецкие

колонны. Недалеко от кинотеатра была библиотека. Там уже были выбиты окна, на улице валялись портреты Сталина и разные книги. На тротуарах лежали мертвые люди, кошки, собаки. Я начала собирать портреты Сталина и набрала их полную майку и очень плакала. Через дорогу стоял дом, где жили родители моей мамы. Дом был закрыт, так как все находилось в нашем погребе. Мне очень было страшно. Я пряталась в полисаднике под каждой скамейкой. У моей бабушки был очень красивый дворик. Всегда на субботу полисадник посыпался песочком, где летними вечерами мы всегда пили чай, но нигде никого не было сейчас. Мне от этого стало страшно и я пошла дальше искать своих родственников. Все пряталось и квартиры были закрыты. Я возвращалась назад меня увидели две девушки-сестры, на них говорили "старые девы". Они меня захватили в свой дом и по очереди прятали под свои юбки. Позже их зверски замучили немцы. Когда я у них начала плакать, захотела домой, они не могли выдержать моих слез и решили отвести меня домой. По дороге, проходя мимо дома дедушки мы услышали голоса людей, в погребе прятались люди, все те кто прятался в нашем погребе, им пришлось перейти сюда, когда немцы их выгнали.

Начались самые страшные дни, соседей стариков через неделю убили немцы, собаки таскали их тела. Фамилия соседей Капарник, очень красивые старики, они надеялись, что немцы такой народ, который не должен убивать и война долго не протянется, но все вышло наоборот. В июле месяце 1941 г. мама родила брата, называли его Саша, и в такой тяжелой жизни по еврейскому обычаю ему необходимо было сделать обрезание. Провел эту операцию равин Рабинович а помогала ему фельдшер акушерка Геня./Равин Рабинович Мойше прошел тяжелый Брацлавско-Печорский концлагерь и выжил, умер он спустя много лет после войны. В лагере у него умерла жена, зверски замучен младший сын Гедаиль, два сына погибли на фронте/. Во время обрезания к нам в дом зашли эсэсовцы с собаками, они остановились у двери и велели продолжать операцию. Акушерка Геня прожила с нами еще одну неделю, нас немцы не трогали, так как им очень понравилась эта операция, сделана она была очень просто и быстро. Позже немцы очень зверски замучили Геню, убили женщину, которая очень любила жизнь и была одной из лучших акушерок в Брацлаве.

Очень страшно вспоминать наших советских пленных: замученные, голодные, почти раздетые до гола, размещены они были в Брацлавской тюрьме и в средней школе.

В начале войны, когда наступали немцы, на дороге по улице

Ленина

было много мертвых тел, но где они похоронены я до сих пор не могу себе представить. Роль замученных пленников не может описать ни один писатель и не может сыграть ни один артист.

В октябре 1941 г. мы находились в гетто, жили в доме Кельменсонов они приютили нас, так как мы их родственники. Гетто было тогда еще большое, так как было много евреев из Польши, Румынии, Черновицкой области. Дорога на Умань была перекрыта и их всех согнали в Брацлавское гетто. У нас не было еды, голод и холод... Однажды мама добралась к нашему дому, по пути ее встретила жена директора пивзавода, по национальности она была немка, жили они на территории пивзавода, до войны были очень хорошими соседями. Она взяла цепь от собаки и избивала маму до потери сознания. Очнувшись мама все-таки набрала возле дома мороженой картошки и вернулась в гетто. Позже нас поселили возле тюрьмы в доме Баховского, так как почти все были угнаны в Печерский концлагерь "Мертвая петля", - ~~камерный~~ ~~находился~~ в здании Брацлавского бухгалтерского техникума находился Брацлавский концлагерь, лагерь также находился в Чернышевской семилетней школе. Военнопленные находились в Брацлавской тюрьме и в средней школе № 1.

В гетто нам раз в неделю разрешалось выходить на поиски еды и приносить воду. По воду мы ходили цепочкой, на нас часто нападали наши же сверстники и издевались как могли, а после войны мы ходили все в одну школу. Хотя они и стали врачами, вышли в люди, но все равно забыть этого не возможно. Тогда я была очень обеспечена и не могла сама принести воды, мне помогал Мозя Кельменсон, он нес свои два ведра на коромысле и еще в руках мое ведро.

Гетто возле тюрьмы состояло из 15 домиков, остальные дома были разрушены немцами и своими людьми. В гетто мы жили все очень дружно. Нам всю войну помогала семья Манелисов, которые не оставили нас и после войны, пока не вернулся с фронта отец.

Однажды немцы подогнали к хлеву машину и загрузили ее пленными из лагеря, который находился в Чернышевской семилетней школе, из гетто в машину попали только трое - это я и мои два братика. Нас повезли в сторону села Семенки, где всех пленников живо закопали в ямы. Но нас, меня и братьев, привезли обратно. Спустя много лет я узнала, что нас выкупили у немцев семья Манелисов.

Манелиен, пока находились в гетто, собирали еду у жителей Брацлава, кто что мог принести - сухари, хлеб из кукурузной муки и гороховой, и передавали в Брацлавские, Печорский концлагеря. У Манелиен была бабушка Манелия-Ткач Витя, она была очень набожной, доброй женщиной. Она меня заставляла носить конзинуку с сухарями и бросать пленным солдатам, которые работали на строительстве дорог на Семенки и Тульчин, мостили дорогу камнями.

Недалеко от гетто находились немецкая комендатура и кухня. Их кухню обслуживали молодежные ребята, которых пригнали из Брацлавского лагеря. Они рубили дрова, носили воду, чистили картошку, убирали помещения. Ребят было очень много, среди них была одна девушка. Они были не то польскими, не то румынскими евреями, они хорошо владели немецким и английским языками, поэтому их немцы держали у себя на работе. Им было от 14 до 18 лет. Эти ребята занимались партизанской деятельностью, они поручали моим младшим братьям доставлять небольшие пакеты, записки, небольшие кусочки бумаги с заметками в определенные места, под камни. Мне такие поручения не давали, так как я была заметной девочкой и могла все испортить, а на них маленьких никто не обращал внимание. Позже этих ребят зверски расстреляли в Грешенском лесу, так как лес ничего не может рассказать, нам подробности неизвестны. После освобождения их тела были перезахоронены на Брацлавском еврейском кладбище. Спустя много лет им поставили памятник, средства на сооружение памятника были даны Мирошником Александром, евреем выходцем из Польши.

В 1942 году мой папа вернулся из плена, первых два месяца его прятали соседи Суприновичи. А когда он не мог там находиться, отец пришел в гетто. Все жители гетто боялись, что из-за него расстреляют всех. Он пошел в комендатуру и сказал, что он пленник. Его там избивали до полусмерти и бросили в лагерь. Через два дня отца повели на работу, а затем забрали в комендатуру и хотели убить. Он просил, что если будут убивать, пусть убьет немец, а не свой. Немцы никак не могли понять его просьбу. Его опять избивали, выпалили не 25, а 50 нагаек, облили водой, и он выжил. Когда они спросили его почему он просил, чтобы били немцы, он ответил, что немцы не так сильно бьют, как свои полицаи. Отца хотели еще расстрелять за то, что в семье были коммунисты, но оставили живым, так как он был хороший специалист.

В феврале месяце, когда лед на реке самый толстый, моих дедушку и бабушку забрали из гетто и повесили в Брацлавскую тюрьму. Из гетто согнали много людей, для перемещения якобы в Печерский концлагерь, но люди находились в тюрьме неделю. Один раз в день им разрешалось приносить кипяток. В один из таких дней мама принесла кипяток, в тюрьме уже не было никого и сказали, что их уже угнали в концлагерь. Вечером пришел полицай в гетто, житель села Паркиповка, и рассказал маме, как он убивал людей. Пленных, в том числе и моих бабушку и дедушку, привезли на реку Вжний Буг недалеко от Брацлавского пивзавода. Пленные сами вырубали проруби, затем немцы и полицай всех раздели нагопо. Первыми убили моих дедушку и бабушку, которые попросились, чтобы их убили одновременно одной пулей, затем их сбросили в прорубь. Следующей жертвой была невестка мотузника, дальше жена Левы Грановского с маленьким грудным ребенком. Штыком оторвали ребенка, которого она крепко прижимала к груди и бросили на лед, который долго еще лежал на льду. А мать убили и бросили в прорубь. Я не пишу всех фамилий, потому что их было много, а я была ребенком и не помню всех.

В начале войны, полицай, который приходил к маме, обещал сохранить жизнь моим бабушке и дедушке, он говорил им: "Вы не бойтесь, я заберу вас к себе и вам никто ничего не сделает".

Однажды нас из гетто построили в колонну и всех жителей гетто и пленников лагерей погнали в Печерский концлагерь. Кто не мог идти, того сразу стреляли. Мы дети старались идти впереди колонны, так как если станут сзади стрелять, то мы могли бы под выстрелами вылезти из-под кучи мертвых тел, которые будут на нас падать. Нашу семью вернули на гетто, где мы были одни. Через неделю нас опять уже на подводе увозят в Печеру, где мы пробыли около месяца, в подвале Печерского концлагеря. И буквально через месяц нас люди из сел Бортики, Вышковцы или Папанка, я точно не помню, помню только фамилию Вябошапка, перевозят в Брацлавский концлагерь, где нас и застал день освобождения. Лагерь был освобожден немцем, очень добрым человеком, дети называли его дядей Фрицем, который предупредил узников, о том что снята охрана лагеря а через час будет карательный отряд эсэсовцев. В течение этого часа кто-как мог спасался и старики, и женщины, и дети, это произошло на стритения 1944 г.

В лагере мы находились на первом этаже, слева вторая или третья комната под лестницей на второй этаж. Во дворе техникума где размещался лагерь, стояла мраморная скульптура пьеза здесь казнили детей. В лагере мы питались похлебкой какой-нибудь и давали хлеб из опилок и бороховой муки, утром и вечером только кипяток. Лагерь был обнесен колючей проволокой вышиной более 2-х метров, выйти из лагеря никто не мог. Но однажды меня из лагеря, какими судьбами не знаю, забрала соседка тетя Нюся Пясецкая, и отвела к соседям Супринович, так как у нее не было девочек и она боялась держать меня у себя, потом она забрала еще моих двоих братьев и они у нее прожили две недели. Немцы каким-то образом узнали, что у нее еврейские дети и она меня и братьев, вернее ее покойная мать, отвела опять в лагерь, но как они это делали до сих пор неизвестно, потому что в лагерь нельзя было ни пройти, ни выйти.

В лагере было очень страшно, потому что живые и мертвые лежали рядом и на полу, и на нарах. Нас приютил у себя на нарах Давид мотузник, он нас как мог согревал своим телом и все просил, молился, чтобы мы выжили.

Нам в лагере кто-как мог помогали наши соседи - кто приносил еду, кто одежду. Это были добрые люди Суприновичи, Островские Пясецкие, Барановские, Кушир тетя Марина, с которыми мы до сих пор поддерживаем родственные отношения.

18 марта 1943 года мать родила сестричку, ее назвали Эстер, в честь еврейского праздника пурим, в честь бабушки, которую зверски замучили и бросили в реку. Мама каким-то образом, я не помню каким, обратилась к румынскому священнику с просьбой о том, чтобы ее направили рожать в больницу. Все были удивлены, как это мама решилась пойти к священнику иной веры. Ее очень хорошо приняли и оказали помощь. Она родила в больнице, там же ей дали какое-то тряпье, чтобы завернуть ребенка. Когда мама лежала в больнице из лагеря ее посетила Мучник Гитля, которая принесла немного супа, на обратном пути ее немцы избили и не было надежды на то, что она выживет. Эта женщина некрасивая, она как могла, хотя сама была нищая до предела, помогала всем, декилась последней крошкой.

Из Печерского концлагеря в Брацлав брали на работу узников. Если кто-то пытался бежать расстреливали на месте. Так погибла мать моей подруги Кабацкая Двойра, ее убили и бросили под туалет, после войны ее тело перенесли на еврейское кладбище. В лагере в Печере она оставила двоих детей - Симу и Поину. После войны

они находились в детском доме, пока не вернулся с фронта отец. Сейчас они проживают в г. Тульчине.

Еще будучи в гетто, а затем и в лагере, нас посещал немец, который хорошо относился к нашей семье, он приходил вечерами и рассказывал о событиях на фронтах. Мы маленькие дети подслушивали эти разговоры, хотя мы и не разговаривали на немецком языке, но все понимали, так как знали еврейский язык. Затем мы с большим удовольствием рассказывали старшим евреям. Потом он перестал к нам заходить, так как был заподозрен в хорошем отношении к нам. И все-же с его помощью нам удалось спастись.

В течение двух часов из лагеря удалось убежать всем. Кто не мог ходить, того тащили по снегу, льду, но никого не оставили без помощи. Рядом с лагерем было два села по одну сторону Чернышевка - украинское село, по другую - Слобода - русское село. Люди этих сел очень хорошо отнеслись к нам. Не было такого дома где бы не спрятались люди из лагеря.

Когда мы бежали отца не было в лагере, он находился с другими мужчинами разных национальностей в подземелье, построенном еще турками, возле еврейского кладбища. Среди спрятавшихся были Романенко Борис Поликарпович, Сруль и его сыновья, и другие. Спрятались они потому что их должны были угнать в Германию. Перед освобождением Брацлава нашими войсками, им удалось вырваться из убежища, которое было обнаружено немцами, и перепрятаться в Шуряином и Гиниенском лесах. Там они пробыли до освобождения города и затем с нашими войсками они ушли на фронт. До конца войны папа на фронте был четыре раза ранен и был награжден медалями.

После выхода из ворот лагеря мы направились в ближайшему селу Слобода. Нас было пятеро детей у мамы. Мама несла грудную сестренку на руках, а мне пришлось тащить братика, который родился в 1941 году. Его было очень трудно нести, потому что было скользко, холодно, мы были раздеты. Я сказала маме, что дальше не могу идти и мама мне сказала, что оставь его на льду. Мы прошли метров 100-200 и мама повернулась к нам и начала очень плакать, рыдать, как будто с неба что-то свалилось, и стала просить, умолять меня чтобы я его тащила как смогу. Когда я подошла к нему, я не могла взять его на руки, так как его ручки примерзли к льду и когда я попыталась оторвать их то кожица ручек оставалась на льду.

Нас, такую большу семью, никто не мог приютить. Брали по одному по два человека. Таким образом был спасен Петя Розенберг, который остался сиротой. Его взяла к себе женщина со Слободы и еще долго после войны считала его своим сыном.

Первым кто взял троим братьев был дед Тымко из с. Чернышовка. У него самого погибли на фронте сыновья. Он обогрел, отмыл, откормил их и когда братья ожили, начали плакать и проситься к маме. Дед Тымко искал нас по всей деревне, но никто не хотел сказать где мы, так как боялись друг друга. Когда он на шел нас, мы были в Слободе, спрятаны у одной женщины, к сожалению имени ее я не помню, так как мы пробыли у нее недолго. Затем мы попали в семью Ульяновых, у которых мы тоже не могли все находиться и меня забрала Ксения Ивановна Борисова. Она меня спрячала на печке, еще хуние похотья на меня одена, первым делом она меня постригла и сделала вид "дурочки". Она сама была учительница младших классов и сумела меня разукрасить в самую настоящую "дурочку". Когда я лежала на горячей печке, все время заходили немцы и искали евреев, но когда они заглядывали на печку, они сразу же уходили, подумав что я больной ребенок, так она смогла меня спасти до конца. Последние часы перед отступлением, они обнаружили обман и хотели меня убить, Ксения Ивановна выкупила меня, зарезав всех кур и выставила им все что было в доме. Но они не успели ни к чему прикоснуться, как в город вошли наши солдаты. Она направила меня домой. Я пошла и не знала к какому дому мне идти. Первым я попала к своему лагерю. Окна были выбиты, проволока в некоторых местах была оборвана и стояло разрушенное здание. Затем я пошла к своему гетто. В гетто также были разрушены все дома, только напротив были открыты ворота тюрьмы, где стояла большая виселица. И мне вспомнилось, что когда мы жили в гетто, на этой виселице была повешена парашютистка, которую обнаружили немцы и зверски пытали и мучили в этой тюрьме.

Потом я пошла к своему родному дому и застала там наших солдат, мамы еще не было. Меня приютила женщина, которая там жила. Через несколько дней пришла мама с остальными детьми, но мама не со Слободы пришла, а недалеко от нас жила семья Брановских у которых они прятались последние дни. Начинать хозяйство пришлось с нуля и наши соседи, знакомые помогали кто чем мог; кто едой, кто принес нацербленную чашку, тарелку, кто одежду.

Очень трудно все это вспоминать, а тем более описать.

Мне бы хотелось напомнить людям всего мира о тех тяжелых днях, пережитых нашим поколением, и просить всех берегите мир - это самое главное в жизни, не допустить повторения ужасов войны.

Е.З.Спектр

г.Винница,
ул.9-го января, 73, кв.5
тел.2-37-37

17.06.93